

AMBRUS JÁNOS (*1936)

EGYKORI SZEGEDI ORVOSTANHALLGATÓ, A MEFESZ SZEGEDI IDEIGLENES EGYETEMI DIÁKTANÁCS TAGJA, A SZERVEZET DEBRECENI KÜLDÖTTE¹

Békéscsabán születtem 1936. november 14-én. Édesapám kétkezi munkás volt. Árva gyerek. Az édesanyját tüdőbetegségben vesztette el. A nagypapája nevelte, aki egy szociális, vallásos mozgalomban vett részt a 19. század végén 20. század elején. Az édesapám, annak ellenére, hogy nagyon nehéz helyzetben volt, egy nagyon nyílt ember volt. A téglagyárban dolgozott siherder korában, aztán megtanulta a kertészkedést. Ebben a korban fiatal kertész ember megismert egy cselédlányt, aki egy polgári családban volt cselédlány, összeesküdtek, és kilenc hónapra rá megszülettem 1936-ban. Négyen voltunk testvérek. A legkisebb testvérem tíz évvel fiatalabb nálam. Az édesanyám egy nagyon szegény családból származott szintén, Orosháza környékéről. És az édesapámé egy tót család, akik lejöttek Felvidékről, mert ők protestánsok voltak, és akkoriban a felvidéki katolikusok lezavarták a protestáns családokat. Békéscsaba egy mocsaras vidék volt, és betelepítették oda, hogy csináljanak valamit azon a területen, ami később a Viharsarok egyik fontos helye lett. A gazdasági lemaradása mellett és a gazdasági fejlődése mellett érdekes volt ez a számomra. Ez nagyon érdekelt lokálisan. Ez abszolút a háború közbejövetele és a magyarok, az ország átváltozása időszaka. Például nagyon büszke voltam kisgyerek koromban, mikor a háború elején, akkor 5-6 éves voltam, volt egy kis haverom, egy zsidó kis srác, Tamásnak hívták, és egy időben sárga csillaggal kellett, hogy ez a család sétáljon Békéscsabán, és nagyon büszke voltam az apámra, mert mi a város főutcáján sétáltunk egyszer-kétszer a sárga csillagos családdal, és ez nekem megmaradt az életem ebből a periódusából. Aztán apámat behívták katonának, elkerült a magyar hadsereggel Nagyváradra – akkor Magyarországhoz tartozott – aztán Debrecenbe, és kissrácként mentem az anyámmal meglátogatni

¹ Az interjút 2016 október 15-én Jancsák Csaba készítette és látta el jegyzetekkel.

Debrecenbe, Nagyváradra. Nagyon sok kép megmaradt erről a periódusról. Aztán szegény apámat elvitték Münchenbe. Százával, ezrével, elvitték a magyar katonákat, nem a keleti frontra ment, hanem a nyugatira. Ott volt egy légelhárító ütegnél. Nem volt választás akkor a magyar katonáknak, kiskatonáknak. És ott lövöldöztek az amerikai gépekre, akik támadták Münchent. Nagyon érdekes körülmények között. A náci tisztok leléptek, az SS-ek, leléptek, és akkor a háború vége fele két amerikai fiatalember, katona, egy dzsippel odajöttek, megnézték a magyar katonákat ott. Azt mondja: menjenek ide, de nem fogták el őket. Menjenek oda a felszerelésükkel, a puskákkal, majd beszélünk magukkal. Elmentek az amerikaiakhoz. Az édesapám első demokratikus élménye az amerikai fogságban volt. Akkor tíz-tizenötezer magyar katonát összehoztak egy nagy táborba, és hagyták a magyaroknak, hogy szervezzék meg az ő struktúrájukat. Lett bíróság, orvosi ellátás, mise. Aztán ő másfél év után kiszabadult, visszajött a felszabadított Magyarországra. Akkor az élet folytatódott, megszületett a legkisebb testvérem. Ez után tudják a történelmi eseményeket biztos, nem fogom ismételni, min ment át az ország, ezen mi, mint család átmentünk természetesen. Hogy mentünk mi ezen át, mint család? Úgy, hogy az édesapám kertész volt, és az ötvenes évek elején, amikor egy diktatórikus struktúrává vált a magyar élet, akkor elvették tőle a kertészetet, mert virágkertész lett a háború előtt és alatt, és akkor nagyon éreztük a diktatúrát különböző oldalait. Példát mondok. Még ilyen kis emberek is, mint mi voltunk, hogy éreztük át ezt a periódust. Például 1951-ben, '52-ben két ÁVH-s helyi tiszt bejött hozzánk, kis srác voltam, néztem az apámra, és mondták, hogy „Ambrus elvtárs, tíz mázsa kukorica van a padláson. Ezt nem tudná behozni a városházára?” Azt mondja: „De hát nincs”. Erre azt mondják: „Azt állítja, hogy mi, kommunisták hazudunk?” Mire ő: „Nem, nem.” És akkor meg kellett venni a kukoricát, és be kellett vinni, mert beszolgáltatás volt. Mert osztályellenség volt. Gimnáziumba nem vettek fel, annak ellenére, hogy jó eredményű diák voltam. Akkor emlékszem, a felvételi vizsgán átmentem, de azt mondta a pártvezetőség, hogy nincs hely az osztályban. És akkor elment apám a párttitkárhoz, ő mondta, egy nő volt a felelős a nevelési ügyekben akkoriban, ez 51-ben volt, és akkor ez asszonyka volt, 45 éves, pártasszony, ő mondta, hogy „talán majd egyszer, de most nincs hely”. Elment a gimnáziumba, megkérdezi az osztályvezető tanártól. Ő nagyon rendes ember volt. Ő mondta, hogy „Jancsikám itt van hely”. Vissza a párttitkárhoz, és mondja neki, hogy kérem szépen, van hely! „Van hely? Akkor tanuljon egyedül, majd jövőre újra kezdheti.”

Akkor találkoztam egy kitelepített, volt diplomata úriemberrel, aki nagyon szerényen élt, és abból élt, hogy tanított diákokat, akik nem mehettek be az iskolába. Kitelepítették Pestről, mert a régi diplomáciai karban dolgozott. Nagyon művelt, intelligens ember volt. Ő vett a szárnyai alá. Látta, hogy jó tanuló voltam, motiválva vagyok valamire. Segített tanulni történelemből, földrajzból, irodalomból. Mindent nagyon jól tudott, rendkívül nagy szerencsém volt vele. Átmenet az ilyen átmeneti vizsgán, hogy bekerülhessek a gimnáziumba, a második osztályba. Így tudtam leérettségizni 1955-ben. Hogy történtek a gimnáziumi évek? Nagyon jó csoportba kerültem, nagyon rendes baráti társaság, a tanárookra sem panaszkodhatok, egy-két kivétellel, az mindenkivel előfordul. Egy ilyen kis csoport alakult ki, és ebben a kis csoportban, hogy ne beszéljek, csak a lényeges dolgokról, jó barátság is kialakult. Mindenki a kommunista diák ifjúsági szervezetben volt, az úttörők, és a DISZ volt abban az időben. Úgyhogy mi egy külön kis csoportot alakítottunk már akkor, de inkább serdülőkori, gyerekes szervezet volt, ennek nem volt ideológiai, politikai íze, de az is volt végeredményben, mert mi külön rendeztünk táborokat, az úttörők, a kommunista ifjúsági szervezet mellett. De ennek nem volt hivatalos szervezeti oldala. Bejártuk az egész országot biciklivel, vasúti munkások is voltunk egy időben, mert munkáshiány volt a vasutak karbantartására. Így teltek el a gimnazista évek. Szép élmény volt, amikor egy versenybiciklit megnyertem. Egy több sebességváltós, nagyon jó, olasz versenybiciklit, az állam megajándékozott, mert második voltam a megyében egy versenyen. És aztán képzeljétek el, hogy olyan büszke voltam erre a sárga versenybiciklire, hogy aztán a leányiskola előtt nagyon büszkén mentem el vele kirándulni. Leérettségiztünk 1955-ben. '55 nyarán még csináltunk egy nagy biciklitúrát a Bükkbe, Nyíregyházán keresztül felmentünk Tokaj felé, a mi kis gárdánk, meg más egy-két amatőr is volt benne. Összetartottunk, úgy politikailag, mint emberi szempontból, és ez a társaság megmaradt a mai napig nekem, akik még élnek, hála istennek.

Akkor mi történik 1955 őszén? Átmegek a felvételi vizsgán Szegeden, de meg voltam győződve, hogy nem vesznek fel, mert tudtuk, hogy miket figyelnek, hogy felvegyenek valakit, vagy sem. A nagynéném Szeged mellett lakott, én Békéscsabai vagyok, ő Szeged mellett lakott, és azt mondta, hogy a legjobb barátnője a dékán titkárnője, és majd szól neki, hogy segítsen valamit, hogy legalább vegyenek fel. Így is történt, csodának számított, felvettek egyből, a vizsga jól sikerült talán, de ez nem volt biztosíték. Így lettem első éves orvostanhallgató 1955 szeptemberében.

A diktatórikus rendszernek a logikájából az következett volna, hogy a származás miatt nem veszik fel, tehát hiába teljesíti a feltételeket, akkor sem nem kerül be.

Így van. A helyzet kicsit változott, '53-ban Sztálin meghalt, bejött Nagy Imre, a Petőfi Kör² megkezdődött, 1956 tavaszán megvolt a XX. Kongresszus³, Nagy Imre bejött, úgyhogy lazultak a keretek. Például, Hruscsov elhatározta, hogy egy olyan gyárvárosba, Sztálin alatt, amiben csak nők voltak, mert textilgyárak voltak, ekkor olyan gyárakat is odaraktak, amiben férfiak is dolgozhattak. Ez egy példa arra, hogy az a bolsevik, sztalinista szisztéma egy kicsit meglazult. Nem lényegesen, de egy kicsit meglazult. És itt, Magyarországon, ez érezhető volt. Rákosit elküldték. Ez nem volt egy csoda, amikor már, de tényleg, 1953-ban vagy 1955-ben ilyen nem történhetett volna.

Milyen volt az 55/56-os tanévben az egyetem légköre, kik voltak esetleg olyan tanárok, akikre felnéztek?

Orvosin voltam, bár a szociális dolgok, és a politikai problémák mindig érdekelték gyerekkoromtól kezdve. Általában a hangulat javult az 50-es évek elejéhez

² A DISZ Petőfi Körének létrejöttét az egyetemi padsorokból frissen kikerült ifjak, fiatal fővárosi értelmiségiek, fiatal egyetemi oktatók kezdeményezték, majd 1955. március 25-én „*a DISZ budapesti bizottság által kijelölt tagokból*” alakult meg, és vezetősége „*szinte kizárólag párttagokból állt*”. (Hegedűs B. András: Petőfi Kör – A reformmozgalom fóruma 1956-ban. In: A Petőfi Kör vitái hiteles jegyzőkönyvek alapján I. Két közgazdasági vita, Kelenföld Kiadó–ELTE, 1989, 9–32, idézet: 10) A Kör érdemi tevékenységet 1955-ben nem folytatott. A Kör tagjainak aktivizálódása az SZKP 1956. februári kongresszusa után indult el. Az első időszakban korlátozott érdeklődés övezte a kör által rendezett ankétokat, március 28-án csak néhány fő vett részt az új ötéves tervvel kapcsolatos esten, ugyanakkor – az ekkor még a párton belüli értelmiségi köröket megérintő – társadalmi és politikai erjedés következtében május 9-én már több mint száz fő volt jelen a Kossuth Klubban tartott ankéton.

³ Az Szovjetunió Kommunista Pártja (SZKP) 1956. február 14-25 között tartotta XX. kongresszusát, amely fordulópontot jelentett a magyarországi kommunista diktatúra történetében is. A kongresszus zárt ülésén tartott négyórás beszédében a párt első számú vezetője, Hruscsov „leleplezte” Sztálin és a sztálinizmus bűneit. (Baráth Magdolna: Az SZKP XX. kongresszusa a legújabb szakirodalom tükrében. Múltunk 2006/2., 177–200) A „leleplezés” szándékának manipulatív célját, Janus-arcú voltát jól illusztrálja az, hogy a beszédet kongresszuson résztvevő külföldi delegációk nem hallották élőben, a szocialista tábor pártvezetői és a francia és az olasz kommunista vezetők csak két nap múlva ismerhették meg a titkos beszéd tartalmát. A nemzetközi közvéleményhez is csak szűrt tartalommal eljutó beszédből az orosz szuronyokon álló államok polgárai számára egyfajta rendszerkorrekciós szándék és törekvés volt kiolvasható.

képest, de a kötelező bolsevista, marxizmus–leninizmus volt, propaganda órák voltak. Legalább jó filozófia órák lettek volna, kritikai szemmel, az jó lett volna, de nem. Mindig túllicitáltuk a marxista dumát. Néha olyan dolgokat mondtunk, hogy még a marxista professzor is elpirosodott, elpirult. Például kérdezett, hogy mondjanak valamit, hogy mi a jó hatása a marxizmusnak Magyarországon. Akkor elkezdtünk egy olyan dumát mondani, licitáltunk a propagandán, hogy mi mindent köszönhetünk Lenin elvtárs ideológiájának, meg nézzünk csak körül, hogy milyen szabadon él a magyar nép. Akkor vörös lett a marxista tanár is, mert ilyen dumákat mondtunk, nem mondhatta, hogy hazudunk. Ez vicces kis jelenet volt. Ilyen hangulat volt.

Groteszk helyzet lehetett... A diákok hogyan szembesültek azzal, hogy a valóság más, mint amit a marxizmus órákon oktatnak?

Szürrealista humorral, vagy megpróbáltuk nevetségessé tenni, túllicitálással, túlzásba vittük a propagandát. Nem azért, mert hittünk benne, hanem mert annyira hülyeség volt, nevetséges dolgok voltak néha. Nem mindig! Abban az időben kötelező volt a katonai felkészülés, katonai órákra és délutánokra jártunk, orvostanhallgatók. Ez volt: a marxizmus–leninizmus kötelező, a katonai képzés kötelező. Emellett az orvosi kar professzoraival nagyon jól kijöttünk. Ez még az a generáció volt, aki profitált az Osztrák–Magyar Monarchia jó maradványaiból, a nívó, a nyelv és a kultúra szempontjából. Úgy az idegsebészetben is, és jól emlékszem, a biokémiai órák nagyon érdekesek voltak.

Jól értem, arra utaltál, hogy az orvosegyetemen voltak olyan professzorok, akik a polgári értékrendet képviselték?

Hogyne! Nem is nagyon titkolták, csak ezt le kellett dekódolni. Nem mindenkinek volt világos, de a diákság legnagyobb része meg tudta értetni, hogy mit kell megérteni, amikor egy prof. beszélt, vagy célzott egy egyetemi kutatásra, és hasonlatot mondott, és Németországra célzott. Nyugat–Németország akkor a rendszernek úgy volt a szovjet propagandáján keresztül, mint az utolsó fasiszta társaság szerepelt, akik nekünk léggömböket küldenek ide, hogy propagandát csináljanak a szabad és demokratikus magyar népnek. Akkor mit csinálhat egy értelmes srác, vagy tanár? Vagy sír, vagy nevet. Ez a hangulat volt, de aztán inkább Svejtkatónák voltunk, idézőjelben persze. Ezen keresztül könnyebb volt

elviselni. Aztán a jó barátság. Az egymáshoz való ragaszkodás. A jó baráti, vagy barátnői kapcsolatok – ugye a szerelmek kezdete – nagyon sokat jelentettek akkor. A művészet, az irodalom természetesen. Akkor kezdtem megismerni egy kicsi Féja Gézát, a viharsarok egyik érdekes emberét, kezdtem akkor megismerni Illyés Gyulát. Aztán az emigrációban ismertem meg Németh Lászlót, Szerb Antalt. Nyugaton kint az ideálom a Szerb Antal volt, a Kosztolányi, a Karinthy. Nagyon sokat segítettek rajtam, hogy az emigrációs egyedülletben megmaradjak magyar is, de alkalmazkodjak is. A Pendragon legenda, és főleg aztán az Iszony. Nagy Németh László imádó voltam.

Sokat köszönhetek természetesen a szüleimnek, nagyon aranyosak voltak és bátrak. Ennek a diplomatának is nagyon sokat köszönhetek, hogy el tudtam végezni a gimnáziumot.

Hol laktál, János Bátyám Szegeden?

Kollégiumban, a színházzal szemben.

A Vörösmarty diákszállón?

Azt hiszem igen. Ott van szemben a színház mellett.

Kialakult a kollégiumban egy közösség?

Pontosan. Itt akkor kialakult egy közösség: Hámori Karcsi, Hirsch Pali, Csete Iván, és jómagam. Ez a négyes. Még Kádár Attila is ott volt, ő független, tehát ő néha részt vett az ügyekben, de főleg ez a négy. Nagyon jó haverok voltunk.

Átmentünk a vizsgán mind a négyen azt hiszem, és elmentünk katonának Hódmezővásárhelyre, és ott voltam, katonáskodtunk, külön élmény volt, de nem akarok részletekre rátérni. Ami nagyon fontos, az az, hogy akkor Poznanban a diákok és a munkások fellendültek, forradalmi hangulatba. Ekkor 1956 nyarán vagyunk, akkor voltunk kiskatonák Hódmezővásárhelyen, mert akkor kötelező volt a katonai szolgálat az egyetemistáknak is. Ez érdekes szociológiai és emberi élmény volt, a katonaelet, mert különböző nívójú, származású, az ország minden részéről több ezer katona ott volt Hódmezővásárhelyen. A poznani események nagyon nagy hatással voltak rám, a többiekre is, de rám

jobban, mint a haverjaimra. Azt figyeltük a svájci vagy a londoni rádión, vagy az Amerika Hangja, és a Szabad Európa adásain keresztül. Meg akartuk tudni, mi történt. Elgondolkoztam a lengyelekkel való csodálatos, történelmi kapcsolatainkon. Még egy kicsit idealizáltam is az eseményeket, nekünk szolidárisnak kell lenni, ha visszamegyünk az egyetemre, akkor szervezünk valamit. És akkor elmeséltem a Csete Ivánnak, Tolnai Karcsinak, és a Tóth Imre jogász haveromnak is. Aztán ő jobban beleilleszkedett ebbe a csoportba. A Tóth Imre a Kiss Tamás és a többiek csoportjába. Visszamentem az orvos kollégiumba, mondom a Csete Ivánnak, a Hámori Gézának, meg a jó haveroknak, hogy abszolút egyet értettek, és ők is beolvadtak ebbe a szervezési munkába.

Tehát te Tóth Imrével voltál kapcsolatban a joghallgatók közül?

Tóth Imre békéscsabai jogász, és én már előtte is ismertem. Vonattal együtt jöttünk néha el, vagy hazamentünk, és ővele úgy kulturális szempontból, nevelés, meg politikai szempontból abszolút egyetértettünk már a forradalom előtt is.

Ez volt a kapcsolat a joghallgatókkal.

Itt volt, Tóth Imrén keresztül. Itt ismertem meg Kiss Tamást már a forradalom előtt, amikor már szervezkedtünk, mikor visszajöttünk Hódmezővásárhelyről, a hadseregtől, a katonaságtól.

Hol voltak ezek a beszélgetések?

Kávéházban, csak nem vagyok biztos a nevükben. Aztán volt a diákotthonban, mi, az orvosok között. Több volt, október elején, szeptember végén én már az orvostanhallgatókkal beszélgettem, akkor nem sokkal, csak akiben megbíztam. Jó, átmentünk különböző perióduson, be voltunk oltva bizonyos gyengeségek ellen, hogy ne verjünk nagy port. Egyszerűen megbeszéltük egymással ezeket a dolgokat és aztán a jogászok, és a bölcsészek jöttek, és akkor mondjuk egy 15-20 tagú társaság volt, de nem mindig volt ott mindenki. Változott. Ugye voltak vizsgák, gyakorlati órák.

Október 16-án az Aud. Maxban történik egy spontán diákgyűlés...

Ez is meg volt már egy kicsit szervezve, itt is volt egy kis szervezés. Nem úgy, ahogy ezt manapság a vállalatok szervezik, itt is van biztos, aki az eseményeket szervezi. Nyugaton ez egy új üzletág. Akkor nem volt, plakátokat sem csináltunk – ha jól emlékszem. Szerveztük, hogy lesz, volt egy kis szervezés, de lényegében ez spontán volt, ez igaz. Az, hogy ennyien jöttek, az spontán volt, akkor nem volt internet, nem volt plakát, nem mertünk össze-vissza ugrálni, és mondani. Ez úgy indult el, de ez tudatosan, legalábbis részünkről, részemről, és egy-két haverom részéről, hogy persze, nem azt mondjuk, hogy úgy szervezünk egy gyűlést, hogy az oroszok kimenjenek. Úgy volt, hogy megjavítjuk a diákok életvitelét. Hogy ne legyen kötelező az orosz óra, a marxizmus–leninizmus. Hogy egyetemi autonómia legyen.

Egy különös hangulat alakult Magyarországon 1950 és 1956 között. Szociológiai és tömeglélektani szempontból – sokszor nem eléggé emlékeznek erre – a magyar lakosság döntő többsége hasonló kondíciókban volt, a hatalommal szemben.

Olyan közel álltunk egymáshoz a diktatúrával szemben, ez különleges lélektani, szociológiai állapotot teremtett. Nem volt internetre szükség, hogy megért-sük egymást. Ez egy rendkívül kiváló és érdekes periódus volt.

A MEFESZ szervezésének első időszakából milyen emlékeket lehet elmesélni?

Nekem két nagy gondom volt: hogy minket elszigetelnek itt, Szegeden, mert ugye Komócsin elvtárs lejött beszélgetni hozzánk velünk, a Központi Bizottság tagja volt, ifjúsági vezér volt, de negyvenes ember volt. Megpróbált velünk beszélni, hogy sok mindenben egyetért, és jómagam is beszélgettem, elég hosszú ideig, majdnem kicsit ingadoztam, hogy belső demokrácia lesz a pártban, hogy most minden megváltozik, lent voltak Jugoszláviában, a szovjet társak is megváltoznak, és Magyarországra is sok remény van, hogy tovább jön a humanista fejlődés. Nem volt buta ember ez a Komócsin, de annyi sok rossz élményünk volt a bolsevista politikáról. Így aztán nem fogadtam el a Komócsin beszédét. Ez még 20-a előtt volt egyébként.

Nekem az alapvető elgondolásom és gondom az volt, hogy ne legyünk elszigetelve mi, szegediek, és hogy ne legyünk elszigetelve társadalmi szempontból sem. Mert azt mondják majd, hogy ezek a volt dzsentrik fiai. Mondom, abszolút fel kell venni a munkás és paraszti szervezetekkel a kapcsolatot, már amivel csak lehet, és ne legyünk elszigetelve szociológiai szempontból, se lokális, se politikai szempontból. Ezért én is egyetértettem azzal, hogy el kell menni

az vidéki egyetemekre, hogy ne hogy azt mondják, hogy ez egy szegedi ügy. Majd amikor Debrecenben beszéltem, mert én oda mentem, amit előre láttam, az pontosan bejött. Én ezzel voltam nagyon elfoglalva. Több orvostanhallgató barátom ment, aztán Tóth Imre és Kiss Tamás mentek azt hiszem Pestre.

*1956. október 20-i nagygyűlés elnökségi asztala. A képen jelölt fiatal Ambrus János.
(Fotó Liebmann Béla)*

21-e volt. 22-e hétfő volt, 23 meg kedd. 21-e csak vasárnap lehetett, mert 22-e hétfőn volt a nagygyűlés Debrecenben. Én nem tudtam, hogy ott van. Akkor repülőjárat volt Szeged és Debrecen között, nagyon olcsó volt. Két oszt-rák diáklány volt a repülőn, turisták, és egy ÁVO-s meg én. Nem volt drága, és repülővel mentem, mert akkor nehéz volt Debrecenbe elmenni, vonatjárat nincs, és én nem akartam időt veszteni, mert egy nap sokat számított akkor. Majd megérted miért.

Az volt az első. Azt a debreceni párt szervezte, és az egyetemi párt szervezet, és a városi párt szervezet. Mert akkor az ukázok lejöttek a központi bizottságtól, hogy mindenütt kell ellenőrizni, és manifesztációkat szervezni a MEFESZ ellen. Ezt megtudtam az ottani diákoktól, hogy nagygyűlés van az orvostudományi nagytermében, és oda elmentem. És így, van központi asztal, a nagy hallgatóterem nem tudom, ezer vagy mennyi, de nagyon sok széke, mindenütt csüngtek a diákok. Ez érdekes, mert ez egy fontos pillanat úgy

társadalmi, mint egyéni szempontból is. Ott beálltam a szervezők mögé, a háta mögé, mert jobban lehet látni a tömeget. Látni a publikumot. És aztán elhallgattam a két, hosszú propaganda dumát ellenünk, mert ez a gyűlés arra szól, hogy diszkvalifikáljanak, hogy „ez a második szegedi gondolat”, és ezzel a Horthy bejövetelére célzott a városi pártvezető, a helyi DISZ elnök is ellenünk beszélt, sok rosszat mondott. Szélsőjobboldali értelmiségek vagyunk, a nép ellen vagyunk, a demokrácia ellen, és vissza akarjuk a kapitalizmust állítani. Nagyon sok rosszat mondott, de nekem ez jó volt végeredményben, mert ezt senki nem hitte el, a diákok sem. Mondjuk egy olyan háromnegyed, vagy jó órás beszéd után a pártvezérek mondták, hogy jó, most a fiatalságé a hang, mi már eleget beszéltünk, itt a mikrofon, átadjuk a fiataloknak. És akkor én ott kijövök a pártvezér mögül, hogy mondom: „Másodéves orvostanhallgató vagyok, Ambrus János”. Úgy örült, nahát, így van a fiatalságnak a szava, a népi demokrácia mellett. Aztán mondom: „Másodéves orvostanhallgató vagyok Szegeden, a MEFESZ alapító bizottság tagja.” Erre óriási ordítás, a diákok kiabálnak: „Éljen, a MEFESZ! Éljen!”

Egy forradalmi gyűlés lett öt perc alatt. Mert ugye aztán én úgy elmondtam nekik, ahogy neked mondtam, hogy az édesapám kétkezi munkás, az édesanyám cseléd. Ez így van, nem hamuka. Nagyon szeretjük az orosz népet, ez pedig igaz is, miért ne szeretnénk, és akkor így, abszolút mindennel tönkre tettem az ő érveiket. És azt nagyon könnyű volt elfogadni a diákoknak.

Ez egy sarokpont volt...

Fordulópont volt. Ez volt a célunk, azzal, hogy menjünk el [az egyetemekre]. Amit Kiss Tamás meg Tóth Imréék is, ezt akartuk mindnyájan. Ez nem az én akaratom volt. Aztán már aznap este megalakult a debreceni MEFESZ. Hallottam, hogy valaki jött még Szegedről, de én nem ismerem Debrecen, sok diák van ott, és valaki jött a bölcsészkarra is oda Debrecenbe, a bölcsészkaron valamit csinált, ott is megalakult a bölcsészkaron, de ez volt mondjuk a szikra Debrecenben, ez a gyűlés, amit elmeséltem neked.

Azt hadd kérdezzem meg, hogy nyilván a DISZ szervezte ezt az ülést, ott voltak a vezetői – nem próbálták meg elvenni a mikrofont?

A tömeg annyira mellettem volt, meg a porfesszorok egy része is, nem nagyon voltak dühösek az ottani professzorok, az ottani régi gárda, akik a szüleink lehettek volna akkor. Én úgy éreztem, hogy ők is örültek annak, amit mondtam, a professzorok is. Erre nincs bizonyítékom. Állítólag a helyi rádió, a debreceni rádió leadta ezt a gyűlést, de nincs rá dokumentumom. És akkor már megalakult a debreceni MEFESZ, még az este, és úgy az orvosi, mint a Kossuth Egyetem, a régi, szép épületben. Aztán másnap reggel már, úgy 9-10 óra fele, ez a megalakult szervezet – már debreceniek szervezték, én csak részt vettem – felvonultak, és lementünk a megyei pártbizottság elé, a nagytemplom mellett van egy épület, amit én nem tudtam, hogy az a megyei pártbizottság. Ott is volt egy-két beszéd, és ott is kimentem az erkélyre, és üdvözöltem a szegedi diákok nevében a debreceni lakosságot, és akkor mindjárt mondtam a debreceni MEFESZ-istáknak, hogy nekünk a gondolatunk – ezt a debreceni beszédemben elmondtam 22-e este is – nagyon fontos, menjetek le a penicillin gyárba, a bagó gyárba, ezekkel a munkásokkal vegyétek fel a kapcsolatot, hogy nekünk ők nagyon fontosak, és Magyarországon nekünk szükségünk van a parasztokra. Már felvonultak reggel a diákok, és délután az egész város, kora délután, függetlenül, hogy mi történik Pesten. Az egész országban, Gödöllőn is ugye hogy volt már, nem csak Debrecenben volt így. De ennyire tényleg csak Debrecenben.

Az első tüntetés, az ország első egyetemi tüntetése a debreceni. Előbb indult el, mint a budapesti, mert ugye ott vártak, hogy engedélyezik, vagy nem engedélyezik...

Reggel 10-kor már felvonultunk a pártbizottság épülete elé, és délután már nagy, városi tüntetés volt.

A 22-e éjszakát hol töltötted?

Egy kollégiumban, és amikor kezdtek szervezni, akkor eldugtak egy ilyen pincébe, ahol a raktár volt. Aztán körülbelül hat-nyolc nap után kivitt valaki engem autóval 20 km-re Debrecentől délre. Körül volt véve AVO-sokkal és katonákkal Debrecen.

Jól értem, hogy 23-ától 6-8 napot Debrecenben töltöttél?

Debrecenben töltöttem legalább 28-áig, 29-éig. Ha egy napot tévednék, nem lényeges, mert egyrészt bujkáltam is. Az egy nagyon kemény tüntetés volt, kora délután 23-án, Debrecenben, ez a MEFESZ által szervezett, ha mondjuk szervezett, úgy-ahogy, mert akkor az ÁVO-sokat kirendelték, és az ÁVO-s tisztek nagyon izgágák voltak, izgatottak, és félelemérzésük volt. Én az első sorokban voltam a tüntetésen, a diákok és a munkások, meg a debreceni lakossággal, és láttam, hogy rendkívül idegesek voltak az ÁVO-s tisztek. A kis ÁVO-s katonák, akik nem voltak tisztek, azok is nagyon rosszul érezték magukat, szó szoros értelemben szenvedtek, nem tudták, mit csináljanak. Mentünk, mentünk, mondták, hogy álljunk meg, és mi tovább mentünk. Akkor kezdtek éles tölténnyel a fejünk fölé löni. A kis ÁVO-s katonák nem akartak, féltek, hátha lelőnek valakit, vagy mit tudom én. Ugyan olyan korosztályuk volt, csak egyenruhások voltak, és így hátul, soha nem felejttem el, az ÁVO-s tiszt a pisztolyát kivette, és mutatta, hogy ha nem lőtök, akkor én lövök, hát ti akartok meghalni? Csúnya szavakat mondott. Egyenruhás szavakat.

Október utolsó napjai hogyan folytatódtak?

Akkor 27-28-a körül elmentem, a szüleimhez mentem, és az apám tanácsolta, hogy ne maradjak ott. Tehát eldugtak. Épp akkor nem kerestek, de utána többször kerestek otthon. Ekkor én visszamentem Szegedre. Itt korábban nem volt sok szerencsém az ÁVO-sokhoz, itt engem nem ismertek, a kezdet kezdetén itt voltam, de utána elmentem és a forradalmár napokban éppen nem voltam itt.

A lényeg az, hogy amikor hazaérkezek november 2-án, vagy 1-jén a szüleimhez Békéscsabára, jó hangulatban voltunk, hátha lesz ebből valami. Nemzetőrség alakult. Az édesapám nagyon dühös volt, mert egy pisztollyal mentem haza, mert féltem, önvédelemből csak, én sosem lőttem rá senkire. De édesapám realista bácsi, bejárta a háborút, elvette. Én meg fogtam magam, és bementem a békéscsabai nemzetőrségbe. Ott felszereltük magunkat, azt hiszem november 2-án vagy november 3-án. Inkább november 2-án. És olyan naiv kis gyerekek voltunk, hogy azt hittük, hogy az ilyen falak, mint ez az épület, megvéd bennünket. Aztán mikor november 4-én körülvették a mi támaszpontunkat, én őszintén mondom, abszolút naivan, és bután azt hittem, hogy védekezünk. Mit csináljunk, ez a háború, ez a forradalom. És akkor ez az ember, olyan negyven éves tiszt volt, magyar katonai tiszt. Ő meggyőzött engem, én pedig meggyőztem az én korosztályom

egy részét, adjuk ki a fegyvereket. Egy valaki, aki tudott jól oroszul, lement a katonákhoz, mert a katonák körülvettek bennünket. Körül voltak véve a tankok kis, mongol katonákkal, tank kísérő katonákkal. Ők voltak a legveszélyesebbek, mert nem tudták, hogy hol vannak. A tisztek tudták persze, az orosz tisztek. Mi meg lementünk és megadtuk magunkat. Először egy küldött lement egy fehér zászlóval. Tudott jól oroszul, mi is tudtunk egy kicsit, de nem jól. Aztán lementünk oda, és akkor feltett kézzel, akkor többen ellógtak hátul, de én mondtam, hogy ne lógjunk el, lehet, hogy hátul vannak, rögtön lőnek. Akkor lementünk, akkor persze mindent elszedtek tőlünk, le kellett tenni, és akkor kezdtek a fejünk fölé lőni, és kijött egy tiszt, vörös haja volt, fehér bőre, ukránnak vagy lettnek, vagy litvánnak nézett ki. Nagyon haragudott ránk, leszidott bennünket oroszul, hogy milyen hülyék vagyunk, hogy akarunk tankok ellen harcolni, nem azért dolgoznak a szüleink. És akkor egy pár szót mondtam oroszul. Minden diák akkor tudott egy pár szót, és mondtam egy pár bevetett mondatokat, amiket tanultunk, hogy szeretjük az orosz népet. Ez igaz is, nem hazudtam neki. És akkor mondtam neki, hogy imádjuk Puskint, Dosztojevszkijt. A mongolok nem nem látták, de ez látta, hogy mit mondunk, és majdnem elpirosodott, nem könnyezett, de érzelmes hangulatba került. Akkor azt mondja, hogy na, menjetek az anyátokhoz haza! Menjetek haza! Mondta oroszul, hogy kötelessége engem vagy fogolynak tenni, vagy lelőni, mert háborús puskáink voltak. Foglyot nem tud csinálni, és akkor erre el voltunk kenődve, erre jöttem én a Puskinnal, Dosztojevszkij-jel, az orosz néppel, és hogy a szüleink munkások, parasztok. Ezt a szavakat tudtam oroszul, és aztán még ez a tiszt, hogy a többi, mert ott két-három tank volt körülötte, hogy a többi tisztek ne haragudjanak rá, hogy elenged bennünket, lőtt egy párat a fejünk fölé. Áldühösnek csinálta magát, és lőtt a fejünk fölé. Senki nem volt meg sem sebesülve. Aztán láttam, hogy néz a többi tankok felé, jelzett nekik, hogy nehogy azt higgyék, hogy ő forradalom párti. Ez nagyon dörzsölt volt a részéről is. Ilyen szerepjátszó helyzet volt, hogy ez a kis dinamikája érdekes volt, visszamenőleg érdekesnek tűnt. Gondolkoztam, hogy miért lőtt ilyen nagyon: hát azért, hogy a többiek, a többi tisztek nehogy lekapják, a tank-tisztek, hogy elengedte az ellenséget. Így mentünk haza. November 4-e hajnalban volt. Ebben a kis csoportban maradt még – a régi serdülő cserkész csoport két három tagja még ott volt. Aki épp nem messze lakott tőlünk, a Szeberényi Bandi, akkor ő is hazament a szüleihez, én is hazamentem. Nagyon megörültek a szüleink, hogy ott vagyunk. A probléma feljött, apám mindjárt mondta, nagyon realista ember volt, lehet, hogy a protestáns nevelés miatt, mondta, hogy na, hát nem alhatsz itt, vigyázni

kell most már, látod, megint ilyen hülyeséget csináltál. Féltünk az ÁVO-soktól, meg a kommunisták reakciójától, mert olyan emberek, akik kinyírtak embereket, börtönben megkínóztak, képesek a rosszra. A lényeg, hogy apám megint dühös lett, hogy pisztollyal mentem haza, azt mondtad, hogy leadtad, igen, de közben találtam, miközben haza jöttem. Aztán azt is elvette tőlem és eldobta valahova, kútba, vagy folyóba, nem tudom. A lényeg, hogy aztán ott is bujkáltam egy ideig, és november 4-én vagyunk, aztán eljöttem, bujkáltam egy ideig falukban, a környéken, és aztán vissza jöttem Szegedre megint.

Itt senki sem ismert. A párt nem ismert, csak egy-két MEFESZ tag ismert a szervezők között, és akkor itt, még a Tóth Imre sem volt letartóztatva, Kiss Tamásra már nem emlékszem, de Kiss Tamással is találkoztam azt hiszem. És akkor még a MEFESZ egy kicsit éldegélt itt. Félig-meddig. Ilyen félig-meddig hangulat volt. Az az érdekes dolog talán arra kitérek, mondjuk amit érdemes elmondani az, hogy azért én reménykedtem, hátha, mert hallottam, hogy az orosz katonák is ingadoztak. És hogy Oroszországban volt egy ifjúság, aki szimpatizált velünk állítólag. Hogy ez mennyire volt igaz, nem tudom. Ebben reménykedtem már évek óta, hogy a Szovjetunió bolsevista szisztémájának egyszer vége lesz olyan formában, amit mi ismertünk, mert az új generációk megtanulják a matematikát, a fizikát, ez nem egy garancia, de a logika, és a tudás az kinyitja a szemeket, és ebbe bizonyos szempontból beigazolódtunk utána, több évtizedre rá. Én akkor reménykedtem a belső változásokban is, meg abban is, hogy a MEFESZ nem volt mindjárt felszámolva, rögtön. És akkor volt egy új, országos MEFESZ találkozó, a dátumot nem tudom pontosan, ami a budapesti szakszervezet központi házában, ott a Hősök tere környékén. Még emlékszem rá, és ott volt, és ott voltam, mint szegedi delegátus, de már Kádár hatalmon volt, tehát ez abszolút öngyilkosság volt oda elmenni, mert közben a január elején már az új pufajkás párt átszervezte a MEFESZ-t, és majdnem minden MEFESZ küldött már kommunista volt, a rendszer emberei voltak. Fiatalok, vagy nem fiatalok. Amikor elmentem oda, mint szegedi MEFESZ-ista, erre az országos, új gyűlésre, hogy megújítsák a MEFESZ-t, én tudtam, hogy mi van, de mondtam, hogy hátha. Oda bevágódom, a dátumot pontosan nem tudom. A debreceni MEFESZ-t az a kommunista srác, aki ott volt az ülésen 22-én, már ő képviselte. És a kerekasztal körül ültek a szegedi delegáció, a debreceni, a miskolci, a legtöbb delegáció budapesti. És akkor rám nézett ez, és kérdezte, hogy hát, te még itt vagy? Én is kérdeztem, hogy te is? Öt percre rá kiment. Ekkor én is kimentem, és soha nem jöttem vissza. Mert a többiek nem tudták, csak ő tudta, mert ugye egy miskolci

kommunista honnan tudja, hogy ki ez a kis srác. Én mondtam, hogy na, ez nem fog átverni. Elmentem egy akkori világbajnok, csabai sráchoz, hirtelen elfelejtetem a nevét, én csak őt ismertem Pesten, és neki volt egy olyan szobája, ahol volt két ágy. Ott aludtam pár napig, hogy hátha keresnek. És aztán megint ellógtam Pestről vidékre. Amikor a pufajkások már átvették a hatalmat, 1957 elején volt egy ilyen példamutató bolsevista elítélése, két ártatlan 56-osnak, ott, Békéscsabán. Nyílt tömeggyűlés volt, hogy megfélemlítsék a népet. Ott a szovjet katonák, és ÁVO-s volt a bíró. Ez annyira megragadt, annyira elszomorodtam, amikor láttam a pufajkásokat, akik jöttek, teherautón. Akkor aztán eljöttem Szeged környékére, ahol Hirsch Pali haverom elbújtatott. Volt ez a szakszervezeti eset, a békéscsabai eset, az utolsó olyan helyzet, ahol abszolút bebizonyosodott, hogy nekünk el kell menni. És akkor elhatároztam, hogy ki fogok menni. Február elejétől március 13-áig bujkáltam egy Szeged külvárosában lévő, benti udvarban, ahol Hirsch Pali haverom bujtatott. Nagyon megköszönöm neki. Orvostanhallgató volt szintén. Ő is bele tartozott ebbe a négyes csoportba.

1957 márciusa. Lévén, hogy Hirsch Pali tudott sétálni szabadon Szegeden, én meg elbújtam, azon gondolkoztam, a határ térképét néztem, Horgost, a határsávot, megterveztem a kiszökésünket. Ő meg talált egy olyan parasztcsaládot, akiknek a környéken volt tanyája, és nekik joguk volt bemenni, de nem lakhattak ott, meg nem dolgozhattak ott, csak joguk volt bemenni venni kukoricát. Ezeknek

kárpótlást adtunk, fizettünk, de nem csak pénzért csinálták, mert ez nagy rizikó volt nekik. Szimpátiából csinálták. Bejöttek egy parasztkocsival a belső udvarba, amit az utcáról nem lehetett látni, ebben a házban, ahol bújtam. Tele volt kukoricával rakva, és eljött a feleségével, és a gyerekekkel, a kukorica fölé, ahogy fent, a parasztok szoktak ülni, ő meg vezette a lovakat. Mi meg becsúsztuk Hirsch Pállal a kukoricaszárak közé. Szeged külvárosától kezdtünk kimenni Horgos felé. Szeged környékén volt mindjárt egy ellenőrzés. Látom a pufajkásokat, március 13-án vagyunk, és ugye félték a 15-étől, meg mi is féltünk, mert én nem bíztam ebben a 15-ében. A lényeg az, hogy megyünk kifele, akkor nem tudom már melyik helyen kétszer ellenőrizték a kocsit. Volt egy orosz katona is a pufajkással, nem nagyon bíztak gondolom benne, és az kezdett, a puskája végén volt egy bajonett, és beleszúrt a kukoricába. Mi láttunk belülről, hogy szúr, ő nem látott bele, de mi láttunk belülről kifele. Amikor szúrt, akkor elhúztuk a fejünket, és Hirsch Pali is. Aztán mondta az oroszul, hogy menjetek. Körülbelül hat-nyolc-száz méterre a veszélyes sávtól letett bennünket, Hirsch Palit és magamat egy tanyára. Ott felvettünk egy parasztos sapkát, kabátot, földmunkásnak néztünk ki messziről, vagy közélről is talán. Egy kapát, vagy gereblyét, és egy zsákba beletettük a holmijainkat. Gondoltam, hogy meredeken lemegyünk a veszélyes sáv fele, a két torony közé pont. Többé-kevésbé közepén, meredeken mentünk le, és amikor az kis út, amin ők mennek, eljárnak a határőrök, és a toronyra néztük, a két torony közepén mentünk le meredeken, és a toronyba nézzük, hogy minket néznek, és aztán, amikor látják, hogy odaérkezünk a sávhoz, és megyünk feljűk – ez volt az alapgondolat, hogy megyünk feljűk – felgyújtották a cigarettát, parasztok vagyunk, ugye a tanyáról jöttünk ki, megyünk feljűk. És akkor egy időben – ezt megbeszéltük – egy jelre átmentünk. Mikor körülbelül azt gondoltam, hogy hátul, a másik toronyban, nem arra megyünk, mi őket nem érdekeljűk, ott, ahova irányba mentünk, a torony irányába, gondolom, hát elaludtak egy kicsit, és rágyújtottak a cigire, azt láttam messziről, és akkor körülbelül 200 métert mentünk feljűk, és egy jelszóra átrohantunk. Ez fel volt szántva kb. 10 méteres sávban, ez volt a veszélyes sáv, ez újonnan volt felszántva. A másik meglepetés az volt, hogy ott, a tanyák közötti erdőben, tele volt jugoszláv katonával, baromi jól felszerelve, és ezt mind nézték. Ez adott biztonságérzést nekűnk. Ők tudtak magyarul ezek a jugoszlávok, nem mindegyik, de egy-kettő. Ugye akkor nagy félelem volt Titonál, hogy az oroszok lemennek látogatóba hozzájuk is, úgyhogy ők erre fel voltak bizonyos szempontból készülve, és meg voltak győződve, hogy ellen fognak állni. Azt mondta nekem egy katonai tiszt, aki tudott magyarul,

hogy ők ellenállnak, hát majdnem mellettünk voltak. Betettek egy paraszt tanyába ott, és ott egy magyarul beszélő szerb, vagy talán magyar is volt, valószínű, ott Horgos környékén sok majdnem magyar van. Ott felvette az öreg puskáját, és bekísért bennünket a horgosi rendőrségre, ahol Tito fényképe volt. Még soha nem örültem ennyire Titonak, mint ott. Így kerültünk Jugoszláviába, és Hirsch Pali hamar elkerült, 2-3 hét után Izraelbe, az izraeli követséget megkerestük, és akkor nagyon aranyos volt, átadott nekem egy órát, hogy adjam el, hogy legyen pénzem. Egy életre szóló jó barát lett. Később felkerestem Izraelben, már évek után, mikor Afrikában dolgoztam, akkor arra jöttem haza, Izraelen keresztül, meg Közép-Keleten. És akkor én láttam az öreg Szerbiában, Szarajevó és Szerbia közötti, a Drina folyó partján volt egy nagy, nagy tábor, magyarokat oda vitték, több ezren voltunk, és ott voltam, mint menekült. Az ENSZ menekült bizottsága megérkezett ebbe a Tito-s lágerbe, ami az ellenállóknak és a német katonáknak szolgált a háború után, akik nem értettek Tito elvtársral egyet – az sem volt egy nagy paradicsom mindig, talán sosem. Egyszer az ENSZ érkezett meg oda, az ENSZ menekült bizottsága, és kitettek zászlókat: Ausztrália, Svájc, Amerikát. Mint naiv, alföldi gyerek, beálltam az amerikai zászló mögé. Ez 1957 augusztusában lehetett, és akkor beálltam, nem csak én, hanem mindenki oda állt mögém. Nem mindenki, de a többség. Ott nyugodtan állok, egyszer csak körülbelül 10 egyénnel előttem azt mondja az ENSZ küldött, Amerikába nincs hely, már így is sokat veszünk. Menjenek! És akkor odajött egy belga-magyar diák, aki már régebben kimenekült Belgiumba, de a kommunizmustól menekült ki az ötvenes években, külön fejezet az ő fejezete, ő 1953-54-ben menekült, az sem volt könnyű. Már mint diákot küldték el, beszervezni a diákokat, mondta, hogy ne legyél elkeseredve, sokkal jobb Európában tanulni, Amerikában csak egy-két jó egyetem van, az nagyon drága, sőt, a legtöbb nem jobb, mint az európai, sőt, inkább kevésbé. Meggyőzött, hogy menjek Belgiumba, de nem is nagyon kellett meggyőzni. Örültem, hogy lesz ösztöndíjam, és mehetek. Így kerültem Belgiumba, Leuvenbe, azt hiszem 1957 szeptemberében, vagy október elején.

Sokan azt mondják, hogy az 1956-os egyetemi ifjúság az 1848-as forradalmi ifjúságnak az örököse. Ha ezt az értékek oldaláról nézzük, akkor azt kell mondanom, hogy ez sok mindenben igaz. Mit gondolsz erről?

Még annak idején is gondoltam, a forradalom alatt, 1848-ra. Amikor Debrecenben felvonultunk, először nem tudtuk, mi lesz ebből, nem tudtuk, hogy Pesten mi van.

Akkor eszembe jutott az akkori fiatalság, eleget olvastam, meg tanultuk is, meg hát ez, bár a kommunista rendszerben eléggé el volt fordítva, de mindent nem lehet elfordítani, se Széchenyiről, se Kossuthról, se Petőfiről. Jól ismerem a kiegyezés politikáját is, a bölcseket, és akik nagyon realisták voltak. De persze, sokszor, mikor erre gondoltam, hogy a munkásokkal és a parasztokkal fel kell venni a kapcsolatot. Meg ez a spontán kialakulás Szegeden. Nem tudtuk, hogy máshol lesz-e. Csak azt tudtuk, hogy igazunk van erkölcsi szempontból. Akkor sokszor gondoltam 48-ra. Ahogy mondd, pontosan. Ennek azt hiszem örökösei vagyunk.

A Dunamenti Államok Konföderációja – beszéltek-e erről a szegedi orvostanhallgatókkal?

Beszéltünk, de nem csak a forradalom alatt. A Dunamenti konföderáció még Európa még az ötvenes évek elején sokat beszélünk, meg nem csak akkor, azelőtt is sokszor körbejárt, a két háború között voltak intellektuális emberek, ezek gondolkodtak erről. Meg már elfelejtettem Németh László minőségi forradalmát, meg a népieseket is, de voltak azoknál is ilyen, hogy dunamenti népek, meg mit tudom én. Mondjuk a visegrádiak egy kicsit öröksége ennek. A Visegrádi Négyes csoport, bár a lengyelek messze vannak a Dunától, de közel vannak történelmileg, meg politikai szempontból.

Csete Ivánnal, Hámori Károllyal, vagy Kádár Attilával esetleg beszéltek erről?

El lehet képzelni.

Az a helyzet, hogy ahol Ti voltatok a szegedi küldöttek, ott a helyi követelések között felmerül a Dunamenti Konföderáció. Sehol másutt nem merült fel a diákkövetelésekben, de Debrecenben, Miskolcon és Veszprémben igen.

Nagyon is lehet. Erről beszéltem. Én a fogalmat ismerem, és tudom, hogy 56 előtt ismertem, tehát nem 56-ban tanultam, de 56-ban annyira átéltem a dolgokat, hogy inkább 48-ra gondoltam, mint Visegrádra.

1945-től, tehát a szovjet megszállástól, vagy mondjuk 1948-49-től, amikor a kommunisták, a Rákosi-féle diktatúra eluralta az országot, nagyon kevés idő telt el 1956-ig. És az egyetemeken lévő professzorok még hordozták a polgári értékrendet.

Az igaz.

Illetve a fiatalok a családi körből pedig hoznak magukkal egy értékvilágot, ugyanakkor egészen más amit a valóságban tapasztalnak, a padlás- és csengőfrász, a fekete autó, stb., mint ami amit az ideológia szintjén van. És ez teszi tulajdonképpen egy unikális pillanattá 1956-ot, hogy még ez az értékvilág élt.

De jó, hogy ezt mondd! Képzeld el, a feleségemmel, aki abszolút nyugat európai lány volt, most asszony, mikor először hazahoztam Magyarországra 1968-ban, akkor én meg voltam hívva – a Magyar Idegyógyászat 100 éves volt – a Lipótmezőre, az nem egy csúnya épület Magyarországon. És akkor a professzoromat, akinek a fő segédje, meg helyettese lettem később, őt meghívták, mert nagyon híres volt a mi szakmánkban, tehát meghívták erre a 100 éves évfordulóra. Akkor még Pesten még csak egy jó hotel volt a Margit szigeten. Akkor a Margit szigeti szállóban laktunk, a felségem először jött velem, a szüleimhez, meg mindenfelé. A lényeg az, hogy mikor hazamentünk, és aztán többször visszajöttünk Magyarországra, akkor mondta, hogy: „Te, érdekes, 1968-ban még a tanári kar, az egyetem, ahova meghívtak engem, mint pszichiátert, tele volt olyan emberekkel, hogy azt hittem, hogy nem is vagyok Kelet Európában”. Tudtak angolul, franciául, vagy németül, a feleségem is nagyon civilizált, doktorált jogász volt, ott ismerkedtünk meg a Leuwen-i egyetemen. Épp ezt mondja, amit te mondtál. Ilyen társadalmi elcsúszás volt, hogy amit 68-69-ben találtunk itt, az a régi korosztály volt, amikor visszajöttem nem régen, sok az újgazdag, már majdnem olyanok, mint a németek, vagy az osztrákok. Kevésbé éltek az Osztrák–Magyar Monarchia jó maradványai.

Az interjúnk utolsó kérdése az az, hogy mit fogalmazhatunk meg egyfajta üzenetként az 1956-os egyetemisták gondolataiból 2016 és következő generációk számára?

Örülök, hogy felteszed ezt a kérdést, mert 1956 sokat mond 2016-nak. Mert az a hazaszeretet, ami kialakult, ez a hazaszeretet ez egy olyan gazdag bánya lehetne, ha nem felejtenék el, vagy nem használnák ki, egy vagy más szélső jobboldal, vagy szélső baloldal. Miért fontos 2016-ban? Mert nagyon nehéz periódusban van Európa. Bizonyos szempontból még komplikáltabb, mint 56-ban, és bizonyos szempontból még reménytelenebb, mint 56-ban. Mert az a lényeg, hogy egy magyar, ez egy becsomagolási probléma, és tartalom probléma is. A csomagolás

hat a tartalomra és a tartalom hat a csomagolásra. És ez nem bikfanyelv. A nyugati demokráciákban mi történik? Ott ilyen rossz operett játszódik, tragikus operettek, Franciaországban, nézd meg Angliában mi történik. Olyan hazug propagandával jöttek ki az angolok Európából, hogy belső ellenfelek, vitatkozás, karrierek, pszichológiai problémák, szociológiai problémák megoldására, az angol nép egy része Európa ellen szavazott. Miért hozom ezt fel? Úgy Nyugat-Európában, a demokrácia diszkvalifikálja magát. Magyarországon volt egy természetes reakció ezzel szemben is, nem csak ezért, és Lengyelországban is, nagyon jóleső reakció bizonyos szempontból, csak attól félek, hogy ez túlzásba megy. Ugyanis mindig a társadalomban, és mind fizikában a mennyiség és a minőség nagyon fontos. Az a lényeg, hogy túlzott magyarkodás, hazafiaskodás, hogy akárhol legyen, Magyarországon, Lengyelországban, Dániában, ez a túlzott nagy magyarkodás elfelejti az Európai szimbólumokat. Az, hogy például ez a túlzott, nagy hazafiasság, ez egy olyan fává nőhet, ami eltakarja az erdőt, amiben élünk, erdő lévén Európa. És ezt nem szabad. Miért nem szabad? Mert ez abszurd, a népszavazás nagyon fontos, de nagyon sok rossz dolog történt népszavazásában. Pl. a brexit is. Szerintem Magyarország előtt két lehetőség van. Vagy folytatja a mai utat, vagy tanul a kiegyezés korszakából, 1848 és 1867 közötti korszakból. Gondoljunk vissza arra a hatvan évre, hogy mi minden épült Magyarországon 1967 és 1914 között! Az egész modern Magyarország megszületett. Gondolkozni kell a 19. századi kiegyezésen, és most Magyarország előtt ez az óriási, nagyon nehéz feladat áll, hogy ne válasszon Európa és Magyarország között. Így feltenni a kérdést, hogy Budapest, vagy Brüsszel, ez egy nagyon veszélyes kérdés. Még, ha abszolút megértem, mert az az elhatározott a magyarok részéről, hogy határt akarnak, biztonságot akarnak a magyar népnek, ez abszolút igaz, és ebben bizonyos szempontból messzebb vannak, előrébb vannak, mint a nyugati demokráciák, de nem szabad, hogy a fa eltakarja az erdőt. Amikor Gyulán járok a kórházban ismerőst meglátogatni, ott van a plakát: „Európa segítségével”. Megnézem Békéscsaba állomását: „Európa segítségével”. Megnézem a városházát: „Európa segítségével”. Ez nem anyagiságból mondom! Annyi köt Európához, és nem tudok választani Európa és Magyarország között, mert Magyarország Európában van, és az érdekeink közösek. Egy modern kiegyezési politikára van szükség Magyarországon, úgy belpolitikában, mint külpolitikában.

A MAGYAR EGYETEMISTÁK ÉS FŐISKOLÁSOK SZÖVETSÉGE (1956)

Életútinterjúk tükrében

Szerkesztette és jegyzetekkel ellátta
Jancsák Csaba

BELVEDERE

2016, Szeged

*A kötet megjelenését
az 1956-os forradalom és szabadságharc
60. évfordulójára létrehozott Emlékbizottság támogatta.*

Borítóterv
Majzik Andrea

ISBN 978-615-5372-65-0 (print)

ISBN 978-615-5372-67-4 (online PDF)

ISSN 1587-2963

© Jancsák Csaba, szerkesztő, 2016

© Belvedere Meridionale, kiadó, 2016

(Creative Commons) Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 (CC BY-SA 4.0)

TARTALOM

Az 1956-os Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége (MEFESZ) – életútinterjúk tükrében (Jancsák Csaba)	7
Ambrus János (*1936)	13
Aszalós János (1931–2016).....	33
Bujdosó Alpár (*1935).....	57
Csete Iván (*1936).....	75
Hajtó Ödön (*1937)	99
Hámori Károly (*1937).....	113
Horváth Tamás (*1940).....	129
Kiss Tamás (*1934)	149
Pusztai Éva (*1936).....	181
Tóth Imre (*1934).....	205
A kötet lábjegyzeteihez felhasznált irodalom	225

**Az életútinterjú digitális
online megjelenését
a Nemzeti Kulturális Alap
támogatta
2017-ben.**

